
Gala van de Nieuwe Nederlandse Muziek

Amsterdam, Concertgebouw (Grote en Kleine Zaal)

15 en 16 juni 1985

Presentatie : Ad 's-Gravesande
Sieuwert Verster
Televisieregie : Leen Timp
Productie : Ernst Verster
Kees Hillen
Ine Waltuch

Co-productie Holland Festival/VPRO/Donemus/
Musica '85/Concertgebouw.

De recette van beide avonden komt ten goede aan
het renovatiefonds van het Concertgebouw.

Kleine Zaal, aanvang 20.15 uur
(rechtstreekse radio-uitzending NOS)

Jacques Holtman, viool
Ed Spanjaard, piano
Joël Bons: Tour

Rien de Reede, fluit *
Enrique Raxach: Chant d'après l'Ode

Mendelssohn Trio bestaande uit:
Lex Korff de Gidts, viool; Elias Arizcuren, cello;
Alwin Bär, piano
Tristan Keuris: Pianotrio

P A U Z E

Wim Hoogenwerff, gitaar
Ton de Leeuw: Interlude

Caecilia Consort
Jan Rokus van Roosendaël: Sinfonia per archi
(wereldpremière)

Grote Zaal, aanvang 20.15 uur
(registratie VPRO-radio en tv)

Gerard Bouwhuis, Cees van Zeeland,
Arielle Vernède, Gene Carl
Simeon ten Holt: Canto Ostinato

Na afloop programma's Grote en Kleine Zaal
vindt in de Spiegelzaal een optreden plaats
van het Guus Janssen Trio bestaande uit:
Guus Janssen, piano; Wim Janssen, slagwerk
Paul Termos, alt-saxofoon

* Dit werk komt in de plaats van 'All perishes' van
Joep Straesser, dat niet kan worden uitgevoerd in
verband met ziekte van zangeres Dorothy Dorow

PROGRAMMA 16 JUNI

Kleine Zaal, aanvang 20.45 uur
(rechtstreekse uitzending VPRO-radio)

Hoketus

Misha Mengelberg: Scenes uit het Leven
van Rokus de Veldmuis

Deel I: Roestige blikjes

Deel II: Een hutje van gras
(wereldpremière)

Grote Zaal, aanvang 21.00 uur
(rechtstreekse uitzending VPRO-radio en tv)

Rotterdams Philharmonisch Orkest

dirigent: James Conlon

solist: Wiktor Liberman, viool

Hans Kox: Vioolconcert no.2

Grote Zaal, aanvang 21.30 uur

Rotterdams Philharmonisch Orkest

dirigent: James Conlon

Theo Loevendie: Flexio

Kleine Zaal, aanvang 22.00 uur

Gijsbrecht van Aemstelkwartet

bestaande uit:

Eleonore Pameijer, fluit, piccolo, basfluit;

Ernestine Stoop, harp; Jan Erik van Regteren

Altena, viool; Eduard van Regteren Altena, cello

Guus Janssen: Temet

Kleine Zaal, aanvang 22.15 uur

Nobuko Imai, altviool

Jan van Vlijmen: Faithful

Grote Zaal, aanvang 22.35 uur

Rotterdams Conservatorium Orkest
dirigent: Otto Ketting
Otto Ketting: Monumentum

Grote Zaal, aanvang 22.55 uur

Hoketus/De Volharding
dirigent: Reinbert de Leeuw
Louis Andriessen: de Stijl

Dertien composities - waaronder twee wereldpremières - vormen de bestanddelen voor deze tweede aflevering van het Gala van de Nieuwe Nederlandse Muziek. Werd vorig jaar nog volstaan met de presentatie van zes werken tijdens één avond in de Grote Zaal van dit Concertgebouw, ditmaal hebben de in dit project samenwerkende organisaties (Holland Festival, Donemus, Musica '85, VPRO en het Concertgebouw NV) gekozen voor drie volledige programma's, verdeeld over twee avonden in Grote en Kleine Zaal. De belangstelling van de media is minstens even groot als vorig jaar: vrijwel iedere uitvoering zal dit weekeinde via radio en/of televisie in de huiskamer te volgen zijn.

ZATERDAG 15 JUNI

Grote Zaal

De oudste componist krijgt de eerste en tevens de meest omvangrijke plaats in het programma. Simeon ten Holt (geboren 1923) voltooide in 1979 zijn 'Canto Ostinato', bedoeld voor een combinatie van toetsinstrumenten. Bij de eerste uitvoering in de Ruïnekerk te Bergen (N-H) waren dat drie piano's en een elektronisch orgel; vanavond krijgt u de circa drie uur durende versie voor vier piano's te horen, welke ook op de grammofoonplaat werd vastgelegd.

'Canto Ostinato' is ontsprongen aan een traditionele bron, het is tonaal en maakt gebruik van functionele harmonieën. Ofschoon alle onderdelen in het verloop van het stuk een vaste plaats hebben en niet verwisselbaar zijn, hebben begin en einde als vormbegrenzing geen absolute betekenis. Oorzaak en gevolg, spanning en ontspanning, onafscheidelijke paren van functies, worden verzelfstandigd en in de voortgang door de herhaling tot stand gebracht. Accoorden of groepen accoorden - besloten in maten of secties - maken zich los van de melodische binding en gaan een eigen leven leiden. De tijd speelt een belangrijke rol. De maten of secties krijgen een herhalingsteken, en de uitvoerenden dienen zelf te beslissen over het aantal van die herhalingen. Deze herhalingsprocedure heeft tot doel een toestand te scheppen waarin het muzikale object zijn zelfstandigheid bevestigt en kan zoeken naar de gunstige positie ten opzichte van het licht. De tijd wordt tot ruimte waarin het muzikale object gaat 'zweven'.

Kleine Zaal

Simultaan met de avondvullende uitvoering van 'Canto Ostinato' ontrolt zich in de Kleine Zaal een kamermuziekprogramma voor bezettingen tussen de één en twaalf musici. Als eerste is 'Tour' voor viool en piano (1983/84) te horen van Joël Bons (geboren 1952). Hij geeft zelf de volgende toelichting op het werk (dat tevens werd uitverkoren om a.s. oktober tijdens de World Music Days van de International Society for Contemporary Music in Amsterdam te worden gespeeld): "Dit stuk was voor mij een oefening in beperking. Een basisprincipe is het voortdurend wegbreken uit zelfgekozen gevangenissen. Uitgaande van slechts enkele elementen wordt dit idee geobsedeerd gevolgd, terwijl het geven van nieuwe 'informatie' steeds zorgvuldig wordt gedoseerd. De wrijving tussen 'beperking' en 'vrijheid' is ook op een globaler vlak waarneembaar: het onbuigzame idioom van het begin met zijn stugge ritmiek wordt geleidelijk van het strakke keurslijf ontdaan. . Daarmee is de stijl ondergeschikt geworden aan het muzikale proces; en zo hoort het ook".

Wegens ziekte van de sopraan Dorothy Dorow moet de aangekondigde eerste uitvoering van Joep Straesser's 'All perishes...' voor sopraan en fluit vanavond helaas komen te vervallen. In plaats daarvan wordt nu de in 1984 voltooide monodie voor fluit solo Chant d'après l'Ode gespeeld van Enrique Raxach (geboren 1932). Het is een bewerking en uitbreiding van de inleiding voor fluit uit Raxach's Ode voor fluit en strijktrio.

Het kamermuziekoeuvre van Tristan Keuris (geboren 1946) heeft in de laatste twintig jaar een dermate omvang gekregen dat er eerder dit jaar bijna een hele dag aan gewijd kon worden. Tijdens die manifestatie vond ook de eerste uitvoering plaats van het Pianotrio (1984), de nieuwste vrucht aan deze welvoorzien boom. In plaats van een toelichting door de componist (Keuris houdt daar niet van) hier citaten uit twee naar aanleiding van het Pianotrio verschenen recensies: "Een werk dat (...) als een brok ingedikte passie de luisteraar betoverde", en "een organisch geheel met diepgang en een rijke emotionele inhoud".

Keuris' vroegere leraar Ton de Leeuw (geboren 1926) maakte vorig jaar tijdens het Gala van de Nieuwe Nederlandse Muziek indruk met zijn meermalen onderscheiden koorwerk 'Car nos vignes sont en fleur'. Vandaag staat zijn in 1984 voltooide Interlude voor gitaar solo op het programma. De titel verwijst niet naar een bepaalde vorm of inhoud maar heeft eerder te maken met de positie die dit nieuwe opus inneemt tussen het andere werk van De Leeuw. Interlude vormt een periode van betrekkelijke rust tussen de voltooiing van zijn vocale trilogie (waarvan 'Car nos vignes sont en fleur' deel van uitmaakt) en de muzikale arbeid van dit moment (waaronder een orkestwerk voor het Concertgebouworkest).

In dit gitaarstuk is geen sprake van een strenge toepassing van oosterse muziektechnieken zoals in andere composities van Ton de Leeuw wel het geval is. Eerder kan gesproken worden van 'sporen' van deze invloed; de toepassing van bijzondere klankkleuren en het gebruik van getalsmatige ritmische verhoudingen zijn er op terug te leiden.

De eerste wereldpremière in dit Gala-programma komt op naam van de jonge componist Jan Rokus van Roosendaal (geboren 1960). Naast zijn compositiestudie (bij Robert Heppener) aan het Sweelinck Conservatorium Amsterdam volgt hij ook een opleiding musicologie. Van Roosendaal nam deel aan verschillende compositie-practica waaruit onder meer zijn 'Chamber Music' en 'Irama' zijn voortgekomen. Zijn vanavond voor het eerst uitgevoerde Sinfonia per archi (Symfonie voor strijkers, 1985) werd in opdracht van de Johan Wagenaar Stichting geschreven voor het Caecilia Consort. Het is concertante muziek, waarin vooral de altviool en de cello een belangrijke solistische rol vervullen. Naast dit contrast tussen soli en tutti is er ook sprake van een dualiteit in de materiaalkeuze: deels serieel en modaal, deels intuïtief-chromatisch.

ZONDAG 16 JUNI

Grote Zaal

Gezien het aanzienlijke aantal vioolconcerten dat de laatste jaren van de hand van Nederlandse componisten is verschenen lag het voor de hand dat werk uit dit genre in de Gala-programmering van dit jaar niet mocht ontbreken. De keuze is gevallen op het Tweede vioolconcert (1978/81) van Hans Kox (geboren 1930) dat in deze uitvoering nog niet in Amsterdam te horen was. De première destijds in Rotterdam werd met veel succes ontvangen. Aangezien de componist geen prijs stelt op het leveren van eigen toelichtingen zij hier geciteerd uit het bij die gelegenheid verschenen programmaboekje: "Wat alle composities van Kox met elkaar gemeen hebben is het muzikanteske. Een moeilijk te omschrijven kwaliteit. Het heeft evenwel alles van doen met een hoge graad van ambachtelijkheid, gekoppeld aan een al even grote mate van spontaneïteit. Kox is daarbij géén man die behoefte heeft aan uitvoerige ontboezemingen, de technische kant van zijn muziek betreffende. Alles wat hij te melden heeft is in klank voorhanden: "Music opens to man an unknown world, in which he leaves behind all ordinary feeling to surrender himself to an inexpressible longing", aldus het motto van zijn in 1978 in eerste aanzet voltooide maar in 1981 herziene Tweede vioolconcert'. Kox streeft in dit werk naar een sterk van het genre concert afwijkende bezetting (naast twee hobo's en twee hoorns alleen strijkers). Een belangrijke eigenschap is dat solist en orkest voortdurend samen aan het 'woord' zijn, afgezien van de solo-cadens voor het laatste deel.

Met Flexio (1979) - vorig jaar bekroond met de Amerikaanse Koussevitzky Award die componist Theo Loevendie (geboren 1930) deelde met Pierre Boulez - keren we terug naar het symfonie-orkest in normale bezetting. Flexio werd geschreven voor het 90-jarig bestaan van het Concertgebouworkest (dat het werk na enige verwikkelingen rond de première niet meer op het programma heeft genomen) en opgedragen aan de nagedachtenis van de componist Matthijs Vermeulen (1888-1967).

Het is tevens het eerste werk waarin Loevendie de zogeheten 'curven' techniek heeft toegepast waarop ook de in dit Holland Festival met veel succes gepresenteerde opera 'Naima' is gebaseerd. Beter dan met een technische verhandeling over deze techniek (men leze daarvoor Key Notes nr.14 uit 1981) is de concertbezoeker van vanavond gebaat met enkele 'luistertips' van de componist zelf:

"1. Het werk begint met een omhoogschietende figuur die in de 18e eeuw 'raket' werd genoemd; door herhaling ervan aan het begin van elk onderdeel kunnen in deze compositie duidelijk drie delen onderscheiden worden.

2. In Flexio voltrekken zich allerlei processen zoals: inkrimpen, uitzetten, verdunnen, verstarren, verkleuren, uiteenvallen, etc. Deze een nogal abstracte muziek suggererende processen zijn in principe met het oor te volgen, het makkelijkst in het drie minuten durende eerste deel, waarin alle intervallen in steeds minder massale klankblokken steeds kleiner worden tot één toon bereikt is. Hierdoorheen loopt een fragmentarische melodische lijn (beginnend in contrabassen en tuba) waarvan de intervallen steeds groter worden, hetgeen uitmondt in wat in het tweede deel gebeurt.

3. In het tweede deel spelen zich verschillende processen tegelijk af. U kunt dus kiezen. Laat u dan niet afleiden door een bekende dansvorm die opduikt; dat is maar schijn, de processen gaan gewoon door, de muziek is daar niet wat ze lijkt te zijn.

4. U kunt juist wél inhoudelijk en anecdotisch luisteren en merken dat de abstracte processen concrete muzikale verschijnselen niet in de weg staan: motoriek, octaven-passages, bovengenoemde dansvorm en koperfanfares passeren dan de revue.

5. U kunt dit alles vergeten en de muziek gewoon over u heen laten komen. Een uitstekend idee".

De volgende twee kamermuziekcomposities zullen worden uitgevoerd in de Kleine Zaal (U kunt het programma ook via de televisie-monitoren volgen wanneer de Kleine Zaal vol is).

Guus Janssen (geboren 1951) werd met zijn voor het Gijsbrecht van Aemstelkwartet in 1983 geschreven Temet vorig jaar onderscheiden met de Matthijs Vermeulenprijs. De bezetting van het kwartet (fluit, viool, cello en harp) lag uiteraard vast, en het was vooral het laatstgenoemde instrument dat Guus Janssen aanvankelijk hoofdbrekens bezorgde. "De harp heeft een zeer dominerende, uitgesproken esthetische aanwezigheid. Haar gestiek is volledig bepaald door de manier waarop zij in de klassieke muziek gebruikt wordt. Zij trekt alles naar zich toe, je kunt haar niet 'lelijk' laten bespelen. Dat was voor mij een obstakel omdat ik de harp in mijn compositorisch gareel wilde dwingen en niet mijzelf door háár de dienst wilde laten uitmaken". Dit 'ontesthetiseren' van de harp bereikte Janssen door één van de snaren een kwarttoon te hoog te laten stemmen; het gevolg was nèt geen octaaf, of - in de taal van de geboortestreek van de componist - een 'temet'-octaaf. Dit 'valse' octaaf werd samen met de kwarttoon en enkele ongebruikelijke speeltechnieken (het kletteren van een snaar tegen de stempin van de harp en het gebruik van speciale flageolotten) het basismateriaal voor de uiteindelijke compositie.

Faithful (1984) voor altviool solo werd op verzoek van de Japanse altvioliste Nobuko Imai in opdracht van de Johan Wagenaar Stichting gecomponeerd door Jan van Vlijmen (geboren 1935). Faithful is de Engelse vertaling van de voornaam van de soliste, die het werk vorig jaar ten doop hield en er uitvoeringen van gaf in Rolduc (Limburg), Cheltenham (Engeland) en Tokyo. Faithful bestaat uit een proloog (een 'lamento'-achtig thema) en 28 variaties die zonder onderbreking in elkaar overgaan. Al luisterend zal het stuk worden ondergaan als een lange - weliswaar grillige - doorgaande lijn, en men zal niet altijd in staat zijn om de soms subtiele verschillen per onderdeel te onderscheiden.

Wanneer iedereen zijn plaats in de
Grote Zaal

weer ingenomen heeft wordt het Gala-programma met de
volgende twee werken in grotere bezetting besloten:

Monumentum (1983) werd door Otto Ketting (geboren 1935)
geschreven voor het afscheid van Kees Stolwijk als di-
recteur van het Rotterdams Conservatorium; de bezetting
omvat koperblazers, piano en vier slagwerkers. Een re-
censent schreef naar aanleiding van een uitvoering eerder
dit jaar: "Ik aarzel niet dit werk monumentaal te noemen,
een van Kettings gaafste composities voor een medium dat
hij als geen ander beheerst. (...) Het heeft een tijds-
duur van tien minuten en dat zonder één enkele inzinking.
Monumentum is gebaseerd op scherpe, helle klanken zoals
een herhaald hoog gelegen octaaf in de piano. Pas later
(tuba) wordt naar de laagte toegewerkt.

Al die fanfare-achtige aanlopen smoren in uitwaaijende
mengklanken, (...) een quasi-rituele processie die steeds
weer stolt. Aanzwellende en af-ebbende groepen in alter-
nerende zin (hoorns-trompetten-hoorns enz.) voeren de
spanning op een meer gewone wijze op, waarna - en dat
is dan weer hoogst ongewoon - een jubelende extase los-
barst als in Stravinsky's Danse Russe; met name de
hoorns gillen het uit. De laatste maten brengen nog
een reminiscentie aan het begin".

Precies een week geleden beleefde de Stijl (1985) van
Louis Andriessen (geboren 1939) zijn wereldpremière
tijdens een concert gegeven door een nieuw ensemble
dat is voortgekomen uit de combinatie van De Volharding
en Hoketus: Kaalslag. En vanavond dient de Stijl als
slotstuk van het Gala van de Nieuwe Nederlandse Muziek
1985. Louis Andriessen over zijn nieuwste werk: "Het
begon met een idee in het zicht van de ontwikkeling van
de muziekpolitiek: de oprichting van een permanent Or-
kest van de Eenentwintigste Eeuw. Maar dat bleek geen
haalbare kaart, gezien de huidige situatie in het Ne-
derlandse muziekbestel. Zo'n plan is natuurlijk aardig,
maar het moet wel een surplus aan nieuwe elementen be-
vatten om als 'nieuw' te kunnen worden bestempeld. Er
lag bijvoorbeeld het probleem van de strijkers. Hoe
los je dat op? De Volharding en Hoketus zijn ensembles

zonder strijkers, maar de polemiekt met de symfonie-orkesten kun je op cultuur-politiek niveau alleen aan-gaan als je iets doet met strijkers, vind ik. Ik bedacht me, dat ik wèl een stuk in mijn hoofd had voor een bezetting van ruwweg De Volharding plus Hoketus. Een big band met veel koper en elektronica. Zonder strijkers maar mèt zangeressen. Namelijk: De Stijl, een stuk over de schilder Mondriaan. Dat had ik al een tijdlang in mijn hoofd als het derde deel van een cyclus; een vierdelig avondvullend muziektheaterstuk getiteld De Materie.

Dat project kan, denk ik, over drie jaar het podium op. Ik neem een jaar voor elk deel. Het gaat over materie, stof, de basis van alles - nee, meer nog over de ver-houding van de geest tot de materie. Elk deel ongeveer een half uur, het wordt heel rechthoekig.

De Stijl is daarin waarschijnlijk het minst 'zware' stuk. Het eerste deel moet De Wetenschap gaan heten. Dat stuk wordt waarschijnlijk geconcentreerd rond een verdedigingsmonoloog van een wetenschapper versus de Staat, of de Kerk, of een Rechtbank. Het tweede deel - voor een groot ensemble met instrumenten die in De Stijl juist zijn uitgespaard, zoals klarinetten en strijkers - gaat over het elfde visioen van Hadewych, waarin erotiek en religiositeit in elkaar lijken op te gaan. Ook een verhouding van geest tot materie. Het vierde deel heet De Muziek. Dat wordt een conti-nu tutti van lange lange noten met een luide, apotheotische klank. Muziek, hoop ik dan, to end all music".

